

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням засобами здоров'язберігаючої технології

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Свергун Оксана Олександрівна
Керівник: Нечипоренко В. В.
Рецензент: Клопота Є. А.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 80 с., 7 табл., 8 рис., 65 джерел, 7 додатків.

Об'єкт дослідження: фізіологічне та мовленнєве дихання у дітей дошкільного віку із заїканням.

Мета дослідження: проаналізувати теоретичний аспект проблеми формування фізіологічного та мовленнєвого дихання, обґрунтувати і апробувати засоби здоров'язберігаючої технології, які доцільно використовувати в системі корекційно-розвиткової роботи для формування фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, математико-статистичні.

Розвиток мовленнєвого дихання є одним із найважливіших, базових факторів розвитку звукової сторони мовлення і посідає одне з центральних місць у системі дошкільної логодидактики. Правильне мовленнєве дихання – є однією з основних умов забезпечення анатомо-фізіологічних механізмів утворення повітряного струменя та розвитку психофізіологічної бази усного мовлення. Мовленнєве дихання відіграє важливу роль у розвитку звукової сторони мовлення дошкільника. Характер мовленнєвого дихання підпорядкований внутрішньому мовленнєвому програмуванню, а значить – семантичному, лексико-граматичному і інтонаційному наповненню висловлювання.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці методики розвитку і корекції мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням.

ФІЗІОЛОГІЧНЕ ДИХАННЯ, МОВЛЕННЄВЕ ДИХАННЯ, ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЗАЇКАННЯ, ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА ТЕХНОЛОГІЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення особливостей дихальної функції у дітей дошкільного віку із заїканням є актуальною та загальнозначущою проблемою сучасної вітчизняної логопедичної теорії та практики, що зумовлено різким збільшенням кількості дітей із мовленнєвими патологіями, ускладненнями розвитку психофізіологічної бази мовлення, різноманітними проявами у дезорганізації дихальної системи.

Одним з постійних ознак заїкання є порушення мовленнєвого дихання. Мовленнєве дихання являє собою систему психомоторних реакцій, тісно пов'язаних з розвитком мовлення. Якщо мовленнєве дихання в онтогенезі розвивається правильно та послідовно, то у дітей із заїканням воно розвивається патологічно.

Теоретико-методологічним основам розв'язання проблем порушення мовленнєвого розвитку присвячені дослідження вітчизняних науковців: Н. Базими [2], Н. Гаврилової [13; 14; 15], А. Дембо [16], А. Коленко [21], В. Кондратенко [23; 24,], С. Коноплястої [25; 26; 27], І. Мартиненко [33], Н. Новікової [34–39], Н. Пахомової [40], Ю. Рібцун [44–47], Н. Савінової [48; 49], Є. Соботович [55–56], В. Тищенко [57], М. Шеремет [62–64] та ін. Ними доведено, що дітям із мовленнєвими порушеннями, а також соматично ослабленим дітям для розвитку грудочеревного типу дихання потрібно навчання та активізація фізіологічної ролі діафрагмальних м'язів за допомогою спеціальних фізичних вправ.

У дітей дошкільного віку на стадії сенситивного мовленнєвого розвитку одночасно формується активне зв'язне мовлення і мовленнєве дихання. У дошкільників з нормотиповим розвитком мовленнєве та фізіологічне дихання знаходяться в стадії активного формування. У дітей без мовленнєвих порушень до п'яти років спостерігається в основному

грудочеревний тип дихання, але після фізичних навантажень, вони можуть дихати використовуючи грудне дихання.

Отже, дітям дошкільного віку із заїканням, в першу чергу потрібно розвивати об'єм легень та формувати правильний тип дихання – грудочеревний. Досягнення показників до норми дозволить в майбутньому перейти до розвитку функції дихання, тому що грудочеревний тип дихання є фундаментом для формування складної психофізіологічної функції, як мовленнєве дихання.

На сьогодні спеціальні дослідження, стосовно вивчення питання опановування дітьми дошкільного віку механізмом мовленнєвого дихання проводилися мало. Хоча мовленнєве дихання є системоутворювальним фактором мовлення (Л. Белякова, А. Кравченко, О. Максаков, О. Трифонова, Г. Тумакова та інші).

Об'єкт дослідження: фізіологічне та мовленнєве дихання у дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Предмет дослідження: формування фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами здоров'язберігаючої технології.

Мета дослідження: проаналізувати теоретичний аспект проблеми формування фізіологічного та мовленнєвого дихання, обґрунтувати і апробувати засоби здоров'язберігаючої технології, які доцільно використовувати в системі корекційно-розвиткової роботи для формування фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

Для реалізації поставленої мети в процесі дослідження були висунуті наступні завдання:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми формування фізіологічного та мовленнєвого дихання в системі корекційно-розвиткової роботи.

2. Провести діагностичне дослідження та охарактеризувати рівні сформованості фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням.

3. Провести корекційно-розвиткову роботу, щодо формування фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням засобами здоров'язберігаючої технології.

4. Розробити методичні рекомендації для вчителів-логопедів, батьків щодо ефективності формування фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням засобами здоров'язберігаючої технології.

Методи дослідження:

– теоретичні методи: вивчення та аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз анамнестичних даних, аналіз медичних даних;

– емпіричні методи: бесіди та консультації з батьками, спеціалістами з метою вивчення мовленнєвого анамнезу дітей, спостереження, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, метод ілюстрування, констатувальний експеримент та формувальний експеримент;

– математико-статистичні методи: аналіз фактичного матеріалу, отриманого у процесі дослідження (реєстрація, ранжирування, шкалування, статистичні методи).

Методологічне підґрунтя дослідження:

– психолого-педагогічні теорії формування та розвитку мовлення в онтогенезі (Л. Виготський, О. Ромась, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.);

– концептуальні ідеї щодо специфіки розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із різними мовленнєвими порушеннями (Л. Белякова, Н. Гончарова, Ф. Заседателев, Ф. Іполітова, Е. Малютін, Н. Новікова, О. Хохліна та ін.);

– фундаментальні корекційно-педагогічні положення щодо ролі мовленнєвого дихання у розвитку звукової сторони мовлення дошкільника

(А. Богуш, В. Бондар, В. Засенко, М. Козленко, В. Синьов, Є. Соботович та ін.);

– концептуальні засади інтерпретації причин порушення плавності мовлення у дітей дошкільного віку із заїканням (В. Тарасун, О. Хохліна, Б. Шеремет, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.);

– теоретичні підходи до визначення сутності заїкання та методів його діагностики (Н. Жинкін, Н. Новікова, С. Скляр, М. Шеремет та ін.);

– корекційно-педагогічні положення щодо особливостей мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із заїканням (Н. Новікова, Ю. Рібцун, Є. Соботович та ін.).

– здоров'язберігаюча технологія (Л. Белякова, Н. Гончарова, Ю. Філатова, Т. Хатнюкова-Шишкова).

Дослідження проводилось на базі дошкільних груп дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу № 237 «Смородинка» Запорізької міської ради Запорізької області.

Апробація результатів дослідження відбулась на конференціях:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика», яка відбулася 17 травня 2017 року в м. Запоріжжя в Хортицькій національній академії.

2. II Международная студенческая научно-практическая конференция «Специальная педагогика: профессиональный дебют», яка відбулася 20 квітня 2018 року в м. Мінськ в університеті імені Максима Танка.

3. IV Міжнародна науково-практична конференція «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі», яка відбулася 9 жовтня 2018 року в м. Суми в університеті імені А. С. Макаренка.

4. II Всеукраїнський (з міжнародною участю) науково-практичний форум студентів «Розвиток спеціальної освіти: студентський формат», який

відбувся 22–23 листопада 2018 року в м. Кам'янець-Подільському в університеті імені Івана Огієнка.

5. III Международная студенческая научно-практическая конференция «Специальная педагогика: профессиональный дебют», яка відбулася 20 квітня 2019 року в м. Мінськ в університеті імені Максима Танка.

6. Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з галузей знань та спеціальностей у 2019–2020 н.р. зі спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (за нозологіями), який відбувся 26 березня 2020 року в м. Київ в університеті імені М. П. Драгоманова.

7. Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт зі спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (за нозологіями) у 2020–2021 н.р. який відбувся 6 квітня 2021 року в м. Миколаїв в університеті імені В. О. Сухомлинського.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань) та 7 додатків. Загальний обсяг роботи 80 сторінок, із них 43 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження підтвердили концептуальні положення, правомірність основних методів, продемонстрували реалізацію цілей та ефективність вирішення окреслених завдань та заклали основу для наступних висновків:

1. Проаналізовано психолого-педагогічну та логопедичну літературу з питання особливості розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням. Аналіз наявних досліджень показав, що в психофізіологічних та логодидактичних дослідженнях накопичено значний обсяг важливої інформації щодо особливостей фізіологічного та мовленнєвого дихання даної категорії дітей. Зазначено, що мовленнєве дихання є системоутворювальним фактором мовлення (Л. Белякова, А. Кравченко, О. Максаков, Н. Новікова, В. Синьов, Є. Соботович, В. Тарасун, Г. Тумакова, О. Трифонова, О. Хохліна, М. Шеремет та ін.).

На основі теоретичного аналізу науково-методичної та психолого-педагогічної літератури поглиблено та конкретизовано розуміння сутності понять «фізіологічне дихання» та «мовленнєве дихання». Узагальнюючи методи, які існують сьогодні в науковій літературі, ми помічаємо, що фізіологічне дихання та мовленнєве дихання взаємопов'язані та створюють необхідні передумови для формування психомоторних функцій, які стають основою для подальшого формування та розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку із заїканням.

Вчені встановили, що в процесі мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку виробляється специфічний «мовленнєвий» механізм дихання. Одним із показників порушення мовленнєвого розвитку є незрілість регуляторних механізмів координації мовленнєвого дихання і голосоутворення.

Проаналізовано роль мовленнєвого дихання у розвитку звукової сторони мовлення у дітей дошкільного віку із заїканням та визначено, що мовленнєве дихання у дітей з нормотиповим розвитком формується спонтанно, а у дітей із заїканням воно розвивається патологічно. У процесі розвитку мовлення виробляється специфічний «мовленнєвий» механізм дихання, який є довільною системою психомоторної реакції, тісно пов'язаною з виробництвом зовнішнього мовлення. У дітей дошкільного віку в ході мовленнєвого розвитку одночасно формується зв'язне мовлення та мовленнєве дихання. Характер мовленнєвого дихання залежить від внутрішнього мовленнєвого програмування, а отже, також від семантики висловлювання, лексичної граматики та інтонаційного змісту. Мовленнєве дихання є фундаментом для формування мовлення дітей дошкільного віку.

2. Визначено особливості сформованості фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням. Зазначено, що у дітей із даним мовленнєвим порушенням, фізіологічне та мовленнєве дихання розвивається з великою затримкою і вимагає застосування логопедичних технологій.

Діти дошкільного віку із заїканням мають такий рівень сформованості фізіологічного та мовленнєвого дихання: діти із неврозоподібною формою заїкання із низьким рівнем – 69,2%, у дітей несформований правильний тип дихання; діти не диференціюють носове та ротове дихання; виявлено, що у дітей слабкий та малий за обсягом видих та вдих; із середнім рівнем – 23,1%, у дітей сформований неправильний тип дихання; спостерігались порушення диференціації носового та ротового дихання; у дітей визначений задовільний обсяг сили повітряного струменю; із достатнім рівнем – 7,7%, зазначено, що у дітей майже сформований правильний тип дихання – грудочеревний; за результатами виконання завдань, можна зазначити, що діти диференціюють носове та ротове дихання; у дітей визначений задовільний обсяг сили вдиху; спостерігались труднощі у відтворенні короткого вірша на одному видиху.

3. Теоретично обґрунтовано та апробовано здоров'язберігаючу технологію розвитку дихальної функції та мовленнєвого дихання у дітей із порушеннями мовлення щодо розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання дітей дошкільного віку із заїканням. Кінцевою метою впровадження здоров'язберігаючої технології є подолання або послаблення симптоматики мовленнєвих порушень, формування, збалансування та розвиток фізіологічного та мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку із заїканням.

Проведене експериментальне дослідження ефективності здоров'язберігаючої технології розвитку дихальної функції та мовленнєвого дихання у дітей із порушеннями мовлення у дітей дошкільного віку із заїканням. Порівняльні дані засвідчують, що відбулося зростання коефіцієнтів сформованості фізіологічного та мовленнєвого дихання: в експериментальній групі не було виявлено жодної дитини з низьким рівнем розвитку мовленнєвого дихання, на констатувальному етапі таких дітей було 69,2%; на середньому рівні стало 69,2% (було 23,1%); достатнього рівня досягли 30,8% (було 7,7%).

4. Було розроблено методичні рекомендації для вчителів-логопедів, батьків дітей дошкільного віку із заїканням. У деяких дошкільників із заїканням фізіологічні дані свідчать про несформованість правильного фізіологічного дихання, тобто недостатнє очищення легень та збагачення їх киснем. Тому так важливо навчити дітей дихати правильно. Адже дихальні вправи є важливою складовою комплексного розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання та мовленнєвого розвитку дітей із заїканням.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо розробку методики розвитку і корекції мовленнєвого дихання у дітей дошкільного віку, які не отримали своєчасної корекційно-логопедичної допомоги при заїканні.